

потребами : матеріали XI Міжнар. наук.-прак. конф. (Київ, 23–24 лист. 2011 р.). Київ, 2011. С. 44–51.

5. Концептуальні аспекти інклюзивної освіти / Інклюзивна школа : особливості організації та управління : навчально-методичний посібник / Кол. : авторів : Колупаєва А. А., Найда Ю. М., Софій Н. З. та ін. ; за заг. ред. Даниленко Л.І. Київ, 2007. 128 с.

6. Погодина А. А. Толерантность : термин, смысл, позиция, программа. *История*. 2002. № 11. С. 4.

7. Соколов В. М. Толерантность : состояние и тенденции. Москва, 1997. С. 54.

8. Старовойтова І. І. Толерантність як міра ідентифікацій особистості у суспільстві. *Наукове пізнання. Методологія та технологія*. Вип. 1-2. 2002. С. 167–171.

УДК 378.6:61:316.772:316.455:316.356.4(043.3)

МІЖКУЛЬТУРНЕ ВИХОВАННЯ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ

Рибалко Л. С.

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Гепенко Л. О.

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

У статті проаналізовано питання міжкультурного виховання майбутніх лікарів, визначено його роль в якісній професійній підготовці. Уточнено суть поняття «міжкультурне виховання майбутніх лікарів». Розкрито значущість міжкультурної комунікації, міжкультурної толерантності, міжкультурної ідентичності в підвищенні якості професійної підготовки майбутніх лікарів. Проаналізовано результати опитування викладачів з метою виявлення

практичної значущості міжкультурного виховання студентів, опитування майбутніх лікарів – з'ясування стану комфортності в міжкультурному середовищі. Зазначено, що в процесі професійної підготовки майбутніх лікарів викладається українська мова за професійним спрямуванням, що має потужний потенціал для міжкультурного виховання особистості.

Ключові слова: професійна освіта, процес виховання, міжкультурне середовище, майбутні фахівці, спілкування, толерантність, українська мова професійного спрямування.

**МЕЖКУЛЬТУРНОЕ ВОСПИТАНИЕ КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ
ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ ВРАЧЕЙ
В УЧРЕЖДЕНИЯХ ВЫСШЕГО МЕДИЦИНСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ**

Рыбалко Л. С.

Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина

Гепенко Л. А.

*Харьковский национальный педагогический университет
имени Г. С. Сковороды*

В статье проанализированы вопросы межкультурного воспитания будущих врачей, определена его роль в качественной профессиональной подготовке. Уточнена суть понятия «межкультурное воспитание будущих врачей». Раскрыта значимость межкультурной коммуникации, межкультурной толерантности, межкультурной идентичности в повышении качества профессиональной подготовки будущих врачей. Проанализированы результаты опроса преподавателей с целью выявления практической значимости межкультурного воспитания студентов, опроса будущих врачей – выяснение состояния комфортности в межкультурной среде. Отмечено, что в процессе профессиональной подготовки будущих врачей преподается украинский язык по профессиональной направленности, который имеет мощный потенциал для межкультурного воспитания личности.

Ключевые слова: профессиональное образование, процесс воспитания, межкультурная среда, будущие специалисты, общение, толерантность, украинский язык профессиональной направленности.

**INTER-CULTURAL EDUCATION AS A PART OF PROFESSIONAL
PREPARATION FOR FUTURE DOCTORS IN HIGHER
MEDICAL EDUCATION INSTITUTIONS**

Rybalko L. S.

V.N. Karazin Kharkiv National University

Gepenko L. O.

H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University

The article analyzes the issues of intercultural education of future physicians, defines its role in qualitative vocational training. It is noted that intercultural education of modern medical workers increases their professional ability to perceive the new experience of domestic and foreign colleagues, to cooperate and provide patients with highly-qualified assistance.

It is specified the essence of the concept of «intercultural education of future doctors» as a process of disclosing their professional and personal potential through different cultures, assimilating the experience of cooperation and partnership in the medical sphere by domestic and foreign students, forming the ability to exchange best practices in diagnosing and treating patients, uniting and creating innovative world technologies for overcoming human morbidity. It is revealed the significance of intercultural communication, intercultural tolerance, and intercultural identity in increasing the quality of the training of future physicians.

It is analyzed the results of the survey of teachers with the aim of identifying the practical significance of intercultural education of students, the questioning of future doctors – the determination of the state of comfort in the intercultural environment. In the teachers' opinion, intercultural education is an integral part of vocational training, since both domestic and foreign students share the same goal - to become a qualified doctor, to learn how to share experiences and use new advances in

the medical sector. Students are not highly prepared for intercultural communication, communication, and tolerance in the educational process.

It is noted that in the process of professional training future doctors teach the Ukrainian language of professional orientation, which has a powerful potential for intercultural education of the personality. Many texts contain stories about means of transport and methods of transportation specifically in the city of Kharkov, about modern shopping centers and places of rest. The most effective topics were: Travel, Hobbies, Independence Day, Religious holidays in Ukraine, Weather in Ukraine, and My University. Note that when considering the topic «Hobbies», students happily talked about their hobbies, illustrated their stories with photos.

It is proposed the development and conduction of a special course on the topic «Theory and methodology of intercultural education of future physicians» for teachers and students, interns and graduate students.

Key words: professional education, process of education, intercultural environment, future specialists, communication, tolerance, Ukrainian language of professional orientation.

Постановка проблеми. Актуальність зазначеної проблеми обумовлена недостатньою розробленістю проблеми міжкультурного виховання майбутніх лікарів у закладах вищої медичної освіти і суперечностями між вимогами суспільства у висококваліфікованих лікарях, готових до взаємодії й обміну досвідом із зарубіжними колегами в медичній галузі, та недостатньою увагою до міжкультурного виховання студентів, здатних пізнавати іншу культуру й розкривати власний потенціал у процесі професійної підготовки; потребами підвищення рівня сформованості міжкультурного виховання в закладах вищої медичної освіти (ЗВМО) і недостатнім використанням для цього потенціалу суспільно-гуманітарних дисциплін, зокрема української мови за професійним спрямуванням.

Як свідчить опитування викладачів Харківського національного медичного університету (разом 48 осіб) з метою виявлення практичної значущості міжкультурного виховання студентів, міжкультурне виховання є

невід'ємною складовою професійної підготовки, оскільки як вітчизняні, так й іноземні студенти мають спільну мету – стати кваліфікованими лікарями, навчитися ділитися досвідом і використовувати нові досягнення в медичній галузі. Користь міжкультурного виховання майбутніх лікарів викладачі вбачають у тому, що завдяки такому процесу:

1) поліпшуються умови для розширення співробітництва народів у галузі теоретичної та практичної медицини; залучається більше країн у процес підготовки правових основ міжнародної інтелігенції у сфері медицини; формуються принципи співдружності (50%);

2) розробляються способи запобігання конфліктних ситуацій під час взаємодії у майбутньому між лікарем та пацієнтом; поліпшується якість спілкування у студентському середовищі, що є міцним підґрунтям для успішної інтеграції в міжнародний медичний простір (29%);

3) полегшується процес адаптації іноземних студентів; підвищується толерантність у студентському середовищі; збагачується та всебічно розвивається особистість, її професійні та моральні якості; відбувається стимулювання до саморозвитку та самоактуалізації майбутніх лікарів (21%).

Отже, зазначена нами проблема є актуальною і доцільною для розвитку не лише духовності й культури майбутніх лікарів, але й для підвищення загалом якості професійної підготовки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У дослідженні спиралися на ідеї вчених Н. Калашнік, М. Лісового, А. Щербакової, котрі намагалися підвищити якість професійної підготовки майбутніх лікарів шляхом розроблення і впровадження педагогічних умов формування міжкультурної (полікультурної) комунікативної компетентності, професійного мовлення як вітчизняних, так й іноземних студентів-медиків у ЗВМО [1; 5; 9]. У роботі С. Пілішек [7] також розглядається сутність процесу міжкультурного спілкування студентів іноземною мовою та його особливості під час професійної діяльності, вказується на важливість встановлення та підтримки

ефективної міжкультурної комунікації, акцентується увага на новому змісті поняття міжкультурної комунікативної компетенції.

Близькими до зазначеної нами проблеми міжкультурного виховання студентів є праці вчених І. Волошанської, А. Леснянської-Дошак, З. Хало, О. Юзьвяк [4; 8]. У цих працях аналізуються тенденції розвитку суспільства, його інтегрування з іншими народностями, обґрунтовуються актуальність і шляхи міжкультурного виховання молоді Німеччини.

Проведений нами аналіз засвідчив, що є виробничі потреби в розкритті питань міжкультурного виховання майбутніх лікарів у ЗВМО України, а також у виробленні шляхів реалізації його складових.

Формулювання мети статті. Метою статті є виокремлення міжкультурного виховання в якості складової професійної підготовки майбутніх лікарів у ЗВМО, а завданнями – уточнення змісту поняття «міжкультурне виховання майбутніх лікарів»; розкриття значущості міжкультурної комунікації, міжкультурної толерантності, міжкультурної ідентичності для підвищення якості професійної підготовки майбутніх лікарів; проведення опитування викладачів з метою виявлення практичної значущості міжкультурного виховання студентів, опитування майбутніх лікарів для з'ясування стану комфортності в міжкультурному середовищі; наведення прикладів з української мови за професійним спрямуванням, що сприяють міжнаціональному вихованню майбутніх лікарів.

Виклад основного матеріалу дослідження. На основі аналізу наукової літератури [1-9] уточнимо суть поняття «міжкультурне виховання майбутніх лікарів» як процес розкриття їхнього професійного й особистісного потенціалу завдяки різним культурам, засвоєння вітчизняними й іноземними студентами досвіду співпраці й партнерства в медичній сфері, формування здатності обмінюватися передовими ідеями діагностування й лікування хворих, об'єднуватися й створювати інноваційні світові технології подолання захворюваності людини.

Аналізу наукових праць (Д. Данко, Г. Кардашевська, І. Козубовська, О. Мовчан, Т. Пилип) дав підстави розкрити такі змістові складові міжкультурного виховання майбутніх лікарів як міжкультурна комунікація, міжкультурна толерантність, міжкультурна ідентичність[2; 3; 6]. Так, у статті Д. Данко та І. Козубовської [3] обґрунтовуються потреби формування готовності іноземних студентів до міжкультурної комунікації, зазначається, що навчання іноземних студентів має певну специфіку і викликає проблеми, наприклад, такі як мовний бар'єр, недостатній рівень обізнаності щодо особливостей та закономірностей становлення українського соціуму. Результати аналізу свідчать про те, що міжкультурна комунікація є більш ґрунтовною проблемою і не зводиться лише до мовної проблеми. Суть проблеми полягає в тому, що при діловій зустрічі представники різних культур не завжди усвідомлюють свої культурні стереотипи та установки, вважають свої погляди усталеними й «нормальними», не поступаються один одному і не враховують погляди інших людей. У такому випадку комунікантам важко знайти спільну робочу мову.

Нам імпонує думка вчених щодо пояснення змісту готовності студентів до міжкультурної комунікації як позитивна установка на співробітництво і формування довірливих робочих відносин у процесі комунікативної взаємодії; знання про свою та іншу культуру, традиції, особливості вербального і невербального спілкування комунікантів; уміння ефективної комунікативної взаємодії, що забезпечуються сформованими особистісними й професійними якостями фахівців.

У межах пілотного експерименту студентам I курсу ХНМУ спеціальностей «Стоматологія» та «Фізична терапія. Ерготерапія» (загальна кількість 54 особи) було запропоновано висловити свою думку у вигляді есе на тему: «Я навчаюся в міжкультурному середовищі. Чи комфортно мені?» Як свідчить аналіз опитування студентів, вони умовно розділилися на 3 групи:

- 1) почувають себе комфортно – 54% ;
- 2) почувають себе некомфортно – 13%;

3) виявляють неоднозначне ставлення – 33%.

Та група, яка відчуває себе комфортно, вказувала на те, що спілкування в міжкультурному середовищі, по-перше, дає можливість пізнавати щось нове про звичаї та культуру різних народів і поширювати традиції українського народу. По-друге, поліпшувати свої знання з англійської мови. По-третє, мати можливість познайомитися й підтримувати дружні стосунки з іноземцями. Четвертим, не менш важливим фактором, стала можливість розвивати професійні здібності у взаємодії з різними етнічними групами.

Друга група, яка відчуває себе некомфортно, зазначила такі чинники, що заважають сприятливій атмосфері в іншомовному студентському середовищі, як: занадто велика кількість іноземців у порівнянні з українцями; невтриманість поведінки в чергах в їдальні; голосні та емоційні розмови на перервах; небажання приймати українські традиції; надмірна агресивність і навіть своєрідні парфуми, якими вони користуються.

Група, яка висловила неоднозначну точку зору, з одного боку вказувала на те, що влаштовує і не виводить із зони комфорту, а з іншого на те, що дратує.

У роботах зазначено, що культурний обмін, безперечно, збагачує людей, як іноземців, так і наших співвітчизників. Опитані взяли до уваги і те, що іноземцям важко через мовний бар'єр, через самотність, відсутність щоденного батьківського піклування. Дехто навіть розповів про власний досвід проживання за кордоном.

Отже, на практиці ми з'ясували те, що не всі студенти ЗВМО готові до міжкультурної комунікації, спілкування, виявлення толерантності в освітньому процесі. Як відомо, знання мови носія є важливим, однак цього недостатньо. Для адекватного розуміння учасників комунікативного акту необхідно знати рівень їхньої міжкультурної вихованості.

Учені Г. Кардашевська та О. Мовчан розглядають питання необхідності формування міжкультурної толерантності як важливої складової професійного становлення особистості майбутнього фахівця-лікаря. На думку вчених,

міжкультурна толерантність має передбачати терпиме ставлення лікаря до усіх типів людей, з якими вони взаємодіють у професійній комунікації. Відмінності в культурі не узагальнені в правила і тому в «професійному спілкуванні лікаря культурні помилки набувають особливого значення, бо можуть спричинити не лише труднощі в спілкуванні, але й стати причиною погіршення стану хворого, зниження ефективності лікування» [2, с. 41].

Міжкультурна ідентичність – це здатність майбутніх лікарів інтегрувати знання й зразки поведінки колег іншої культури, запозичати кращі приклади професійного розв'язання складних лікувальних справ, будувати професійну діяльність на принципах плюралізму мислення та усвідомлення історичних і культурних процесів [4].

У процесі професійної підготовки майбутніх лікарів викладається українська мова за професійним спрямуванням. Як свідчить аналіз робочої програми з дисципліни «Української мови за професійним спрямуванням», недостатньо використовується потенціал цієї навчальної дисципліни для міжкультурного виховання особистості. Так, при вивченні теми «Сучасна українська мова як засіб професійного спілкування» можливим є надання інформації про досвід країн Європи в розв'язанні мовних проблем. Розглядаючи тему «Публічний виступ і його жанри», слід звернути увагу на несловесні засоби спілкування, прийняті не лише в Україні, а й в інших країнах, так як вони можуть дуже різнитися. Щодо практичної частини – запропонувати перелік тем, пов'язаних саме з міжкультурним вихованням. У темі «Стилістичний аспект фахової мови медиків. Професійна мова медиків» до зразків художнього стилю доречним буде подати тексти різних літератур. Розгляд конфесійного стилю надає широкі можливості ознайомитися з різними релігіями, сповіданнями і конфесіями, що є вкрай необхідним для виховання толерантних стосунків. Тема «Особливості українського мовленнєвого етикету. Комунікативні ознаки культури мовлення. Мовленнєвий етикет лікаря» може бути суттєво збагачена різними кліше одиниць вітання, звертання та привертання уваги, запрошення, згоди і незгоди, подяки, вибачення,

компліменти, Ви-спілкування і ти-спілкування різних народів для доречного їх використання на практиці.

Ураховуючи сказане, у дослідженні намагаємося задіяти потужний потенціал української мови за професійним спрямуванням. Окрім аудиторних занять на кафедрі проводяться перші етапи конкурсів знавців української мови імені Петра Яцика та мовно-літературного імені Т.Г.Шевченка, на яких виявляються найкращі роботи, автори яких представляють ХНМУ на наступних етапах. Тематика виконаних робіт, безумовно, сприяє вихованню патріотичної, толерантної, національно-свідомої особистості, адже освітня робота має бути спрямована на формування культури, успадкування духовних надбань українського народу, формування історичної пам'яті.

На другому курсі з іноземними російськомовними студентами розглядаються теми з таких розділів мовознавства як «Морфологія», «Синтаксис. Пунктуація», «Стилі мовлення», «Лексикографія», а також формується вміння складати діалог «Лікар-пацієнт», відбувається знайомство з медичною документацією. Практичні завдання включають вправи, що знайомлять іноземних студентів із народним календарем українців, звичаями і обрядами, назвами одягу, взуття, рослин, тварин, страв, грошових одиниць, продуктів та речей, які можна купити в магазині. Наприклад, під час вивчення теми «Числівник» студенти вчаться правильно відповідати на запитання «Котра година?», адже вживання у цій відповіді порядкових і кількісних числівників відрізняється від російської мови. Також студенти мають нагоду познайомитися з короткими відомостями про життя і творчість українських письменників, таких як Л. В.Костенко, В. А.Симоненко, В. М.Сосюра, Леся Українка, І. Я.Франко, Т. Г.Шевченко, а також із уривками їхніх творів.

Вивчаючи українську мову, англомовні студенти-іноземці з перших занять знайомляться з формами привітання, вчаться коротко розповідати про себе, свою родину, свою країну. У подальшому, набувши досвіду, вони будують діалоги, складають невеликі тексти різноманітної тематики. Лексична складова включає такі теми: «Моя сім'я», «В університеті», «Мій робочий

тиждень», «Пори року», «Вихідний день», «У магазині», «Одяг», «Фрукти, овочі, продукти».

Вивчення розділів «Морфологія» та «Синтаксис. Пунктуація» передбачає подальше ознайомлення студентів із практичними навичками проживання у новому для них середовищі. Так, багато текстів містять розповіді про види транспорту та способи пересування конкретно по місту Харкову, про сучасні торговельні центри та місця відпочинку. Розглядаються такі теми як: «Подорож», «Хоббі», «День незалежності», «Релігійні свята в Україні», «Погода в Україні», «Мій університет». Зазначимо, що при розгляді теми «Хоббі» студенти із задоволенням розповідають про свої захоплення, ілюструють розповіді фотографіями. А ось при вивченні теми «Релігійні свята в Україні» треба заздалегідь відчувати й знати настрої групи, тому що не всі студенти толерантно ставляться до інших релігій.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. У дослідженні суть і зміст міжкультурного виховання майбутніх лікарів розкрито з позиції складової їхньої професійної підготовки. Уточнено зміст поняття «міжкультурне виховання майбутніх лікарів» як процес розкриття їхнього професійного й особистісного потенціалу завдяки різним культурам, засвоєння вітчизняними й іноземними студентами досвіду співпраці й партнерства в медичній сфері, формування здатності обмінюватися передовими ідеями діагностування й лікування хворих, об'єднуватися й створювати інноваційні світові технології подолання захворюваності людини.

Розкрито значущість міжкультурної комунікації, міжкультурної толерантності, міжкультурної ідентичності для підвищення якості професійної підготовки майбутніх лікарів. Проаналізовано результати опитування викладачів з метою виявлення практичної значущості міжкультурного виховання студентів, опитування майбутніх лікарів для з'ясування стану комфортності в міжкультурному середовищі. Наведено приклади з української мови за професійним спрямуванням, що сприяють міжнаціональному вихованню майбутніх лікарів.

Перспективами подальших розвідок є розроблення й проведення спецкурсу за вибором на тему: «Теорія і методика міжкультурного виховання майбутніх лікарів» для викладачів і студентів, інтернів і магістрантів.

Список використаних джерел:

1. Калашнік Н. В. Формування міжкультурної комунікативної компетентності у іноземних студентів у вищих медичних навчальних закладах України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання». Умань, 2015. 20 с.
2. Кардашевська Г.Е., Мовчан О.О. Міжкультурна толерантність як одна з найважливіших морально-етичних цінностей майбутнього лікаря. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2012. № 4. С.38–43.
3. Козубовська І.В., Данко Д. В. Формування готовності іноземних студентів-медиків до міжкультурного спілкування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету* : серія: Педагогіка. Соціальна робота / гол. ред. І.В. Козубовська. Ужгород : Говерла, 2017. Вип. 1 (40). С. 136 –138.
4. Леснянська-Дошак А., Юзьвяк О. Роль міжкультурного виховання на сучасному етапі розвитку Німеччини. *Молодь і ринок*. 2011. № 3 (74). С. 133–135.
5. Лісовий М.І. Формування професійного мовлення майбутніх медичних працівників у вищих медичних навчальних закладах : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Вінниця, 2006. 196с.
6. Пилип Т. Структурний аналіз міжкультурної компетентності лікарів-терапевтів. *Нова педагогічна думка*. 2016. № 2 (86). С. 90 –93.
7. Пілішек С.О. Міжкультурне спілкування як складова професійного спілкування іноземною мовою у міжкультурному середовищі. *Вісник Чернігівського національного педагогічного ун-ту*. Сер. Педагогічні науки. 2016. Вип. 141. С.163–166.

8. Хало З. П., Волошанська І. В. Досвід Німеччини щодо міжкультурного виховання та його реалізації у вітчизняному навчально-виховному процесі. *Педагогічні науки*. 2011. Вип. 98. С. 214–218.

9. Щербакова А. В. Формування полікультурної компетентності у студентів-медиків у навчально-виховному процесі вищого медичного навчального закладу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Старобільськ, 2015. 20 с.

УДК 378.041:001.891

ФУНКЦІЇ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ТА РІВНІ ЇЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

Сергєєва О. А.

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

У статті представлено підходи щодо визначення науковцями таких ключових для роботи понять як «наука», «наукове дослідження» та «науково-дослідна робота студентів». Висвітлено функції, які відіграє науково-дослідна робота студентів у навчальному процесі та представлено основні рівні науково-дослідної роботи у закладах вищої освіти США. На основі аналізу педагогічної літератури встановлено, що основними функціями науково-дослідної роботи є: освітня, дослідницька, розвивальна, виховна, організаторська. Проаналізовано рівні науково-дослідної роботи студентів США в залежності від рівня їх самостійності при виконанні завдання.

Ключові слова: науково-дослідна робота, студенти, функції.